

ЗЛОЧИННІСТЬ НАСИЛЬНИЦЬКА – сукупність злочинів, в яких фіз. та психічне насильство виступає способом їх вчинення або засобом досягнення злочинної мети.

У крим. праві та кримінології немає єдності думок стосовно того, які злочини слід визнавати насильницькими. Одні вчені вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити тільки злочини, що мають безпосереднім об'єктом особу. Другі наголошують, що до них відносяться і злочини, основним безпосереднім об'єктом яких є не лише особа, а й інші об'єкти (розбій, вимагання тощо). Треті взагалі вважають, що термін «насильницький злочин» слід замінити на агресивний злочин як термін більш широкий і такий, що охоплює злочини, пов'язані з нанесенням різноманітної шкоди не лише особі, а й іншим об'єктам. Четверті вказаний вид злочинності об'єднують з агресивною, називаючи «агресивно-насильницькою».

Насильницькі злочини, що складають **З. н.**, характеризують такі ознаки:

– об'єктом є життя, здоров'я, фіз. та психічна недоторканність іншої особи (вони можуть бути як основним, так і додатковим об'єктом цих злочинів);

– способом вчинення насильницького злочину є насильство. До ознак насильства в крим. праві та кримінології слід віднести: 1) існування та його відбиття у конкретній формі взаємодії соціальних суб'єктів, якими можуть бути як окремі особи, так і соціальні групи; 2) певний зовн. (негативний вплив на іншу особу через фіз. або психічне посягання) та сутнісний (умисність, суспільна небезпечність та протиправність) прояви; 3) найвищий ступінь інтенсивності у застосуванні психічної або фіз. сили, а також інших примусових заходів; 4) факт заподіяння фіз. чи психічної шкоди або створення реальної загрози заподіяння шкоди іншій особі. Таким чином, насильство завжди спрямоване на іншу людину і здійснюється тільки умисно, що є визначальним для характеристики цього феномена у контексті його крим.-правової оцінки. Виходячи з цього насильство як ознака злочину – це умисний, суспільно небезпечний,

протиправний вплив на іншу особу, що виявляється у фіз. та (або) інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, тим самим впливаючи на свободу її волевиявлення та спричиняючи їй фізіол. та (або) психічну шкоду чи створюючи реальну загрозу її спричинення. Воно може бути фіз. та психічним; характеризуються ворожою, інструментальною та негативістською мотивацією (особливістю ворожої мотивації є те, що винна особа відчуває ворожнечу та ненависть до потерпілого. Інструментальна мотивація характеризується тим, що при заподіянні фіз. шкоди потерпілому злочинець бажає досягти іншої мети (напр., корисливий мотив і мета в діях найманого вбивці). Негативістська мотивація в своїй основі містить бажання злочинця шокувати сусп-во своїми діями); наслідками цих злочинів є фіз., психічна шкода або реальна можливість заподіяння такої шкоди; насильницькі злочини можуть бути вчинені лише умисно.

Учинення насильницького злочину можливе як шляхом дії, так і через бездіяльність, тобто насильницький спосіб вчинення злочину може являти собою форму прояву злочинної дії або бездіяльності, коли особа не втручається у розвиток причинного зв'язку і тим самим створює реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків. Типовим випадком вчинення насильницького злочину через бездіяльність є позбавлення малолітньої дитини її матір'ю належних умов існування (їжі, тепла тощо), через що настає її смерть. Психічний вплив також може полягати не лише у дії, а й у бездіяльності. Це, напр., жорстоке поводження через повне ігнорування людини (позбавлення можливості отримання та обміну життєво важливою інформацією), що призводить до психічного розладу (захворювання) чи її самогубства.

У законі про крим. відповідальність насильницькі злочини знаходяться в різних розділах Особливої частини: злочини проти основ нац. безпеки України; злочини проти життя та здоров'я особи; злочини проти волі, честі та гідності; злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; злочини проти власності; злочини проти гром. безпеки; злочини проти гром.

порядку та моральності; злочини проти авторитету органів держ. влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань гр-н; злочини у сфері службової діяльності та профес. діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, злочини проти правосуддя; злочини проти встановленого порядку несення військової служби; злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Найбільш типовими проявами фіз. насильства, що закріплені в законі про крим. відповідальність, є: позбавлення життя іншої людини; нанесення тілесних ушкоджень; побої; мучення; мордування; катування; глуmlinня тощо. Законодавець також виділяє такі види фіз. насильства: яке не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого; яке є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Психічне насильство характеризують різноманітні погрози: застосування фіз. насильства, знищення або пошкодження майна; розповсюдження відомостей, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, тощо.

Насильницькі злочини можна класифікувати за комплексною кримінологічною підставою на такі види:

– злочини проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності: умисне вбивство, доведення до самогубства, умисне нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, у т. ч. і при пом'якшуючих обставинах, погроза вбивством, погроза знищення майна загальнонебезпечним способом, побої і мордування, катування, незаконне позбавлення волі або викрадення людини, захоплення заручників, незаконне поміщення в психіатричний заклад;

– корисливо-насильницькі злочини: насильницький грабіж, розбій, вимагання, бандитизм;

– насильницькі злочини, що посягають на д-ву, гром. безпеку, гром. порядок та порядок управління: тероризм, диверсія, напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали, злісне хуліганство;

– насильницькі злочини проти представників влади, інших службових осіб та осіб, які виконують свої профес. обов'язки: примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків, посягання на життя держ. чи гром. діяча, опір представникові влади, працівникові правоохор. органу, члену гром. формування з охорони гром. порядку і держ. кордону або військовослужбовцеві, погроза або насильство щодо працівника правоохор. органу, погроза або насильство щодо держ. чи гром. діяча, посягання на життя працівника правоохор. органу, члена гром. формування з охорони гром. порядку і держ. кордону або військовослужбовця, погроза або насильство щодо службової особи чи гр-на, який виконує гром. обов'язок, погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного, посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, дії, що дезорганізують роботу виправних установ, погроза або насильство щодо захисника чи представника особи, посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, деякі військові злочини, які пов'язані із застосуванням фіз. або психічного насильства до військових службових осіб;

– насильницькі злочини представників влади або інших службових осіб: перевищення влади або службових повноважень, що супроводжується насильством, катування, що вчинене працівниками правоохор. органів, примушування давати показання, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень;

– насильницькі статеві злочини: зґвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, примушування до вступу в статевий зв'язок.

Лит.: Бандурка А. М. Вандалізм. – Х., 1996; Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються в сімейно-побутовій сфері. – Х., 2004; Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка проти осо-

би. – Львів, 2009; Ігнатов О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні. – Харків, 2013; Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання). – Х., 2014; Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства. – Х., 2015.

О. М. Храмцов